

Küreselleşme Sürecinde Sosyal Devletten Neo-Liberal Devlete Geçiş

Özet

Kökene oldukça eski geçmişe dayanan küreselleşme kavramı üzerine yoğun tartışmalar özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yapılmaya başlamıştır. Uzmanların, akademisyenlerin, siyasetçilerin konuyu ele alışındaki temel yaklaşımlarına göre küreselleşmenin şimdiye kadar pek çok tanımlaması yapılmıştır. Öte yandan tanımlamanın da ötesinde küreselleşme süreci barındırdığı temel dinamikler yönünden de sıkça tartışılmaktadır. Söz konusu temel dinamikler insanlığın yararına olabilen unsurlarla birlikte gerek bireylerin ve gerekse devletlerin yönetiminde tehdit ve tehlike içerebilecek unsurları da içermektedir.

Cemil ERTUĞRUL¹
Olca ÇOLAK²

Bireylerin ve toplumun refahını arttırmaktan ziyade ekonomik büyümeye odaklanan kapitalist düzene karşı gelişen sosyal devlet anlayışı özellikle 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve 1980'li yıllarda hızla ilerleyen küreselleşme sürecinin de etkisiyle etkinliğini yitirmiştir. Küreselleşme süreciyle birlikte sosyal devletten neo-liberal devlet anlayışına doğru hızlı bir geçiş süreci yaşanmıştır. Bu sürecin yaşanmasında özellikle küreselleşmenin en önemli dinamiklerinden biri olarak kabul edilen ulusüstü kurumlar ve değerler oldukça önemli bir role sahip olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Küreselleşme, Küreselleşmenin Temel Dinamikleri, Sosyal Devlet*

Transition to the Neo-Liberal State from Social State in Globalization Process

Abstract

Extensive discussions on the concept of globalization of which has the origin that leans on pretty old past had been done especially Post Cold-War period. According to the basic approaches of experts, academicians and politicians on treating the subject, many definition of globalization has been done so far. On the other hand beyond the definition, globalization process is discussed frequently in the aspect of hutting the basic dynamics. Those basic dynamics together include beneficial elements for humankind and threats or dangers for individuals and administration of states as well.

The view of social state which had developed against the capitalist order that focuses on economic growth rather than increasing the wealth of individuals and society, lost its efficiency especially by the effects of economic crises that were mainly experienced in 1970's and quickly advancing globalization process in 1980's. By the globalization process, a quick transition process has been experienced from social state to neo-liberal state. In experiencing this process, especially transnational institutions and merits which are accepted as one of the most important dynamics of globalization have had a pretty important role.

Keywords: *Globalization, Basic Dynamics of Globalization, Social State*

¹ Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF, İktisat Bölümü, cemil51@yahoo.com

² Arş. Gör., Rize Üniversitesi, İİBF, olcaycolak10@yahoo.com

1. Giriş

Küreselleşme ile ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanda birey, işletme, ülke, ekonomik bütünleşme ve Dünya ölçeğinde önemli etkileri olan hızlı bir değişim-dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Bu etkileşim özellikle 1980'li yıllardan itibaren daha hızlı ve belirgin olmuştur. Küreselleşme, günümüzde ulusal ve uluslararası alanda iktisat, sosyoloji, tarih, uluslararası ilişkiler, kültür, coğrafya, antropoloji gibi alanlarda etkinlikte bulunan akademisyenler, iş çevreleri ve politikacılar tarafından en çok tartışılan konulardan birisidir. (Armstrong, 2010). Bu önem ileride daha da artma eğilimindedir ve küreselleşme giderek bireyleri, ülkeleri ve Dünyanın tamamını daha da köklü bir şekilde etkileyebilecektir. Ancak bu etkileme tüm ülkeler ve bireyler için aynı biçimde değildir (Kaya, 2009: 2). Bu sürecin, devlet kavramını, özellikle de sosyal devlet anlayışını köklü bir biçimde etkilediği görülmektedir, hatta yeniden yapılandırmaktadır. Bu bağlamda sosyal devletin yerini, çoğu ülkede, küreselleşme süreci ile birlikte neo-liberal devlet düzeni almaktadır.

Sanayi devrimi sürecinde ortaya çıkan, bireyin mutlak özgürlüğüne dayanan ve sanayi devriminin doğurduğu tezatlara aldırmayan liberal ekonomik felsefe, temel olarak devletin ülkeyi dışarıya karşı korumasını ve yurt içinde düzen ve güvenliğin sağlanmasını öngörmektedir. Liberal devlet anlayışı klasik hakların güvence altına alınması ve devletin bu hakları biçimlendirip hukuka bağlaması bakımından doğru bir yaklaşımdır, ancak sanayi toplumunun koşulları karşısında ki yetersizliği çok geçmeden anlaşılmıştır (Bulut, 2003: 175).

Sanayi devrimi sürecinde düşük gelirli nüfus kesimlerinde belirginleşen ve insan onurunu zedeleyen yaşam biçiminin iyileştirilmesinde ve toplumun temel hak ve özgürlüklerini göz ardı etmeyecek biçimde yeniden yapılandırılmasında (reformunda) sosyal devlet anlayışı önemli bir yere sahip olmuştur. Sosyal devlet, bu temel hak ve özgürlüklerin tanınması yanında -özellikle toplumun güçsüz kesimlerini de kapsayacak biçimde- kullanılabilmesi için gerekli yasal, kurumsal ve mali alt yapının oluşturulması gereğini de duymuştur. Bu yaklaşımla devlet, 19'uncu yüzyılın ortalarından itibaren, klasik liberal devletin soyut özgürlük anlayışının bir sonucu olarak sosyal ve ekonomik alanda olup bitenlere karışmayan pasif

niteliğinden sıyrılarak, sosyal ve ekonomik hakların etkin bir biçimde kullanılması sonucunda bireyin özgürleştirilmesi anlayışına geçmiştir (Bulut, 2003: 175).

Sosyal devlet anlayışı da söz konusu dönemde, de facto olarak var olan küreselleşmenin ve kapitalizmin negatif etkileri sonucu ortaya çıkmıştır. Bilim, teknoloji ve iletişimde sağlanan gelişmelerle baş döndürücü bir gelişim-dönüşüm sürecine giren küreselleşme, özellikle soğuk savaş sonrasında, ekonomik bir bütünleşme süreci olmanın ötesinde, siyasal, sosyal ve kültürel yönleri ile de öne çıkmaktadır.

Bu bağlamda çalışmada öncelikli olarak küreselleşmeye dair tanımlar çeşitli küreselleşme yaklaşımları bağlamında sunulacaktır. Ardından ekonomik küreselleşme sürecinin getirdikleri ve temel dinamikleri irdelenip ekonomik küreselleşmenin sosyal devlet anlayışıyla bağlantısı sosyal devletten neo-liberal devlet düzenine geçiş bağlamında değerlendirilecektir.

2. Küreselleşme Olgusu Üzerine Yaklaşımlar

Bir düşünce ve bir arzu olarak küreselleşme, kökeni çok eskilere götürülebilecek bir olgudur¹. Bir süreci ifade eden küreselleşme, sözlük anlamıyla uygulamada, Dünya çapında bir şeyler yapma politikası, süreci ya da eylemi olarak tanımlanabilmektedir (Bulut, 2003: 181). Kavram olarak 400 yıl öncesine giden "küresel" (global) sözcüğü, küreselleşme sürecine ve kavramına vurgu yapılması bağlamında ilk defa Marshall McLuhan'ın "Kommunikasyonda Patlamalar" adlı kitabında "Global Köy" terimini kullanmasıyla literatüre girmiştir.

1 Bu çerçevede, insani değerlerin evrenselliği düşüncesiyle insanların farklı devletlerin yurttaşı olduğu, bu yüzden de aralarında farklılık bulunduğu düşüncesini reddeden Stoacılar ile insanı yeryüzü devletinin yurttaşı olarak ele alan Augustinus ve evrensel monarşi düşüncesinde, ulusüstü bir yapılanmanın taslağını çizen Dante'nin görüşleri küreselleşme ekseninde değerlendirilebilir. Hatta konuyu Stoacıardan daha önceye götürmek ve küreselleşmeyi, noetik (bilen, rasyonel) öznenin ortaya çıkışı ile başlatmak ve bu çerçevede Sokrates'e vurgu yapmak bile mümkündür (Bulut, N. 2003. Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu Mu?, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52 (2), s.181).

Öte yandan Giddens küreselleşmeyi, yerel olayların uzakta gerçekleşen olaylarla biçimlendirilmesi yoluyla Dünya çapında sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlar (Bulut, 2003: 181). Ayrıca Giddens, küreselleşmenin uluslararasılaşma ile aynı anlama gelmediğinin altı çizilmesi gerektiğini, küreselleşmenin sadece uluslar arasındaki bağların yaklaşması değil, aynı zamanda ulusların sınırlarını aşan küresel sivil toplumun çıkışı gibi süreçleri de içerdiğini, küreselleşmeyle birlikte devletlerin düşmanlardan ziyade risklerle ve tehlikelerle yüz yüze kaldıklarını da ifade etmektedir (Demirel, 2006: 107). Bir sosyolog olarak Robertson ise gelişmenin insanlık üzerindeki etkisine işaret ederek küreselleşmenin, hem Dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak Dünya bilincinin güçlenmesine gönderme yaptığını vurgulamaktadır (Bulut, 2003: 181). Chomsky'e göre küreselleşme, ekonomik küreselleşmenin noe-liberal biçimidir (Chomsky, 2001).

Küreselleşme konusunda günümüze gelinceye kadar oldukça farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu hususta üç temel yaklaşım zamanla gelişmiştir. Bunlar: aşırı küreselleşmeciler (hyperglobalists), kuşkucular (skepticals) ve dönüşümcüler (transformationalists). Küreselleşme yanlıları olarak tanımlanan aşırı küreselleşmecilere göre, malların ve sermayenin serbest dolaşımı Dünya refahının artırılmasına olanak sağlayacak ve toplumlar siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda da birbirleri ile bütünleşecektir. Dolayısıyla, küreselleşme bir taraftan Dünya refahını artırırken, diğer taraftan siyasal çatışmaları engelleyecektir. Bu görüşü savunanlar, endüstri uygarlığının bir ürünü olan ulus devletin, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirdiğini, artık küresel piyasanın politikanın yerini aldığını; çünkü piyasa mekanizmasının hükümetlerden daha rasyonel çalıştığını ileri sürmektedirler. Bu bağlamda, küresel piyasanın gelişimi, toplum içinde daha yüksek rasyonaliteye işaret etmektedir. Politikalar yerel ya da ulusal ölçekte hala etkili olsalar bile küresel ekonominin hareketlerini etkileyebilecek güce sahip değillerdir (Esgin, 2001: 188).

Küreselleşme karşıtları (kuşkucular) olarak tanımlanabilecek bir kesime göre küreselleşme, kapitalizmin ileri bir aşaması olarak, ekonomik ve toplumsal yönden güçlü olan gelişmiş batı ülkelerinin kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını kullanmak amacıyla

Dünyayı yönlendirme çabalarından başka bir şey değildir. Bu çerçevede küreselleşme soğuk savaş sonrasında tekelleşme sürecindeki batılı şirketlerin geniş pazar ve ham madde olanağı sağlamak için özellikle az gelişmiş ülkeler üzerinde kurduğu “yeni bir sömürgeleştirme” siyasetidir.

Öte yandan Giddens'in da dâhil olduğu ve dönüşümcüler olarak nitelenen bu grup küreselleşmeyi, modern toplumları ve Dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedir. Artık dış ya da uluslararası ile iç işleri arasında açık bir ayrım söz konusu değildir. Dönüşümcüler ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırıldığını kabul ettiği halde, hem aşırı küreselleşmecilerin “egemen ulus devletin sonunun geldiği” iddialarını, hem de küreselleşme karşıtı kuşkucularının “hiçbir şey değişmedi” tezini reddetmektedirler (Küreselleşme: Kavram-Gelişim ve Yaklaşımlar, Erişim Tarihi: 01.02.2010).

Küreselleşmenin siyasal alanda kendini belirgin bir biçimde göstermesi, 1980'li yıllarda, Thatcher ve Reagan tarafından temsil edilen yeni muhafazakâr anlayışın iktidar dönemlerine rastlamıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise küreselleşme söylemi her yanı kaplamıştır (Demirel, 2006: 106). Küreselleşme genel anlamda, Dünyanın coğrafi, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanda bütünleşmesini tanımlamaktadır. Küreselleşme daha geniş bir tanımlama ile endüstriyel genişlemeye ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına paralel olarak siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda toplumsal ilişkilerin yaygınlaşmasıdır. Küreselleşme sonucu, coğrafi sınırlar devletleri ayıran bir öğe olmaktan çıkmaktadır, küresel toplum için tek bir ekonomik sistem (piyasa ekonomisi) söz konusudur, ulusal değerlere dayalı içe dönük kalkınma dönemi sona ermiştir ve ulus devlet bu süreçte belirleyici özelliğini kaybetmektedir (Sezen, 1999: 60).

Küreselleşme tanım ve süreci içerisinde ekonomik küreselleşme, küreselleşme kavramının en önemli unsurunu oluşturmaktadır (Aydemir ve Kaya, 2007: 266). Ekonomik küreselleşme, en basit tanımlama ile ürünlerin ve üretim faktörlerinin küresel ölçekte serbest dolaşımıdır, piyasaların bütünleşmesidir. Uluslararası ticaretin yaygınlaşması, emek ve sermaye hareketlerinin artması ve

teknolojideki hızlı değişim sonucunda ülkelerin ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel açıdan birbirine yakınlaşmaları olarak da tanımlanmaktadır.

Ekonomik küreselleşme, ulusal ekonomilerin Dünya piyasalarıyla eklenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek Dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi olarak yorumlanmaktadır. Bu kavram, mal ve faktör akımlarının engellenmeksizin gerçekleştirilebilirliği ile piyasa aktörlerinin rekabette eşit fırsatlara sahip kılınmasını içermekte; üretimin, finansın, ticaretin küreselleşmesini anlatmaktadır (Demirel, 2006:108).

Neo-liberal iktisadi düşünce doğrultusunda 1980'lerde hızla yayılan dışa açıklık politikaları, öngörülemez bir hızla Dünyanın bütünleşmesine ön ayak olmuş, iki kutuplu Dünya düzeninin ortadan kalkması ile birlikte 20'inci yüzyılın ilk çeyreğinden bu yana uluslararası düzeyde süregelen tansiyon düşürülerek teknolojinin olağanüstü desteği sayesinde Dünya çapında bir dönüşüm yaşanmaya başlanmıştır. Dönüşüm kavramının değişimden farklı olarak radikal hareketleri içerdiği kabul edilirse, küreselleşmeyi ifade etmede neden dönüşüm kavramının kullanıldığı daha iyi anlaşılır. Küreselleşme teorik bir çerçevede şekillenen bir düşünce niteliğine sahip olmaktan çok uzaktır. Aksine "de facto" bir oluşumdur. Bir başka deyişle küreselleşme, türetilen bir teorik kavramın ötesinde Dünyanın "alternatifsiz" yaşamak durumunda bırakıldığı ve belirli bir sürecin sonucunda oluşa gelen bir dönüşümü tanımlamaktadır. Bu nedendir ki küreselleşme konusunda yapılan tartışmalardan yeknesak bir sonuç çıkarmak, dönüşümün etkilerinin bir bölümünün netleşmemesinden -taşların yerine oturmamasından- dolayı şimdilik pek olanaklı gözükmemektedir (Duluççu, 2001: 16-17).

1980'li yıllarla birlikte Dünyanın hızlı bir dönüşüm sürecine yani küreselleşme sürecine girmesi, birey, toplum ve devlet kavramlarına yeni boyutlar getirmiştir. Özellikle, soğuk savaş sonrasında, birey, toplum ve devlet düzeylerini kapsamak üzere her düzeyde liberal değerler daha egemen olmaktadır. Liberal değerlerin egemen olması, bir yandan piyasa ekonomisi sistemini yaygınlaştırırken, diğer taraftan piyasaların bütünleşmesine, giderek Dünyanın tek bir piyasaya dönüşmesine yol açmaktadır. Piyasasının bütünleşmesi, kaçınılmaz olarak sosyal, kültürel, siyasal vb. alanlarda da bütünleşmeyi getirmektedir.

Bilim ve teknolojideki ve ekonomik ilişkilerdeki gelişmeler Dünyayı adeta küresel bir köye ve tek bir piyasaya dönüştürmektedir. Çok iyi bilinmektedir ki, büyüyen piyasalar yayıldığı yöreleri er veya geç bütünleştirir. Bütünleşme, başka bir ifade ile küreselleşme hızla devam etmektedir ve hiçbir ülke veya kesimin bu sürece karşı koyma olanağı henüz yoktur. Hatta küreselleşmeyi kendi ulusal amaçları veya kendi şirketlerinin çıkarları yönünde kullanmak isteyen gelişmiş ülkeler, küreselleşmenin kurallarını da kendileri koyarak bu süreci geliştirmekte olan ülkelere dayatmaktadırlar (Ertuğrul, 2004).

Küreselleşme süreci her düzeyde kendi değer yargılarını ve uygulamalarını dayatmaktadır. Gelişmiş ülkeler, kendi değer yargılarına ve tercihlerine uygun bir oluşumu gerçekleştirecek gücü kendilerinde görmektedirler. Ortak rekabet kuralları, özellikle DTÖ kuralları çerçevesinde bütün işletmeler veya ülkeler için giderek daha bağlayıcı olmaktadır. Benzer şekilde, soysal, kültürel ve siyasal konularda da gelişmiş ülkelerin tercihleri yönünde uluslararası baskı ve müdahaleler giderek yaygınlaşmaktadır. Her düzeyde ve her alanda dışa açık olmak, istenilsin veya istenilmesin küreselleşmenin bir boyutu olarak giderek egemen olmaktadır.

Liberal değerlerin Dünya ekonomisine hâkim olmasıyla gelişen rekabetçi ortamda insanların yararına olabilecek bilgiye ve teknolojiye dayalı ürünler hızlı bir şekilde yayılırken finansal anlamda da kişilerin birikimlerini yönlendirebilecek finansal araçların da yaygınlaştığı görülmektedir. Fakat bu ürünler ve araçlar genel olarak gelişmiş ülkeler lehine süreci ilerletirken az gelişmiş ülkelerin bu süreçten yeterince faydalanamadığı görülmekte ve gelişmiş ülkelerin de süreçten elde edecekleri faydanın temininde uluslarüstü kurumları kendi çıkarları doğrultusunda az gelişmiş ülkeler aleyhine kullandıkları görülmektedir. Öte yandan söz konusu faydalarının yanında küreselleşme süreci bazı önemli tehditleri de bünyesinde barındırmakta ve bu da sürdürülebilir kalkınmanın temelini zayıflatmaktadır (Toprak, 2001).

3. Küreselleşmenin Temel Dinamikleri

Küreselleşme süreci iktisadi boyutta, piyasaların küresel ölçekte bütünleşmesi-birleşmesi süreci olarak görülmekle beraber bu sürecin gerçekleşmesinde devrim olarak da tanımlanabilecek önem-

li dinamikler söz konusudur. Birbirleri ile de etkileşim içerisinde olan bu dinamikler arasında öne çıkanları (1) bilgi-enformasyon devrimi, (2) finans devrimi, (3) yükselen ulusüstü kurumlar ve değerler ve (4) küresel tehditler başlıkları altında toplamak mümkündür.

3.1. Bilgi Devrimi

Bilgi, henüz başlarında olduğumuz küreselleşme sürecinin temel belirleyicisidir ve bu özelliği gelecekte çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkabilecektir. Küreselleşmenin temel dinamiği olan bilginin tanımı ve işlevi de dönüşüme uğramıştır. Bilgi, sadece doğa bilimleri ve toplum bilimleri hakkında fikir ve görüş sahibi olma değil, teknoloji ile üretime uygulanması sonucunda emek ve sermayede kristalleşen ve ürünün bünyesinde yer alan temel ve vazgeçilemez bir unsur olmuştur. Şimdi üretilen mallar daha çok bilgi ürünüdür ve gelecekte bütün mal ve hizmetlerde bilginin yeri ve önemi daha da artacaktır. Hatta bir devrim olarak, bilgi devriminden ve yeni bir çağ olarak bilgi çağından söz edilmektedir.

Bilgi, günümüzde bilgi ekonomisi olarak tanımlanan ve ticarete konu olan yeni ve hızla gelişen bir sektörü de ortaya çıkarmıştır. Bilgiye dayalı buluşlar geometrik bir hızla artmaktadır. Bilgi devrimi ile yeni bilgilerin elde edilmesi yanında, iletişim tekniklerinde gerçekleştirilen gelişmeler ile bilgiyi yayma, ucuzla, kısa sürede ve kolayca pazarlama veya elde etme olanakları da gelişmiştir. Bilgi, üretimde daha yeni, daha etkili ve daha düşük maliyetteki teknolojileri geliştirirken, yeni ürünler ve yeni yönetim ve pazarlama tekniklerini de geliştirmektedir. Bununla birlikte yeni bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojileri-bilgisayarlar, uydu iletişimi, konteynırlarla yapılan gemi taşımacılığı ve gittikçe daha çok kullanılan internet-ekonomik bütünleşmenin önünde engel olan mesafeyi de azaltmıştır. Üstelik yeni teknolojiler üretme sürecinin bizzat kendisi küreselleşmiştir (Brecher, Costello, vd., 2002: 20). Üretimdeki bu rolü ile bilgi, verimlilik ve rekabet gücünü belirlemede de temel unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, günümüzde bilim ve teknoloji sınırlı sayıda ülke veya bu ülkelere ait şirketlerin tekelindedir.

Öte yandan teknolojiye bağlı değişim ve yenilik hem toplumsal yapının yeniden şekillenmesini hem de ulusal ekonomik yapıdaki dönüşüme kaynaklık

etmektedir. İleri teknoloji ve post-fordist esnek üretim, küçük ölçekte üretimi mümkün kılarak üretimden tasarıma her alanda bilgisayar kullanımını yaygınlaştırmıştır. Küreselleşmenin türettiği yoğun rekabet ortamında ileri teknoloji kullanımının yanı sıra yeni teknolojilerin üretilmesi ulusların ve işletmelerin varlıklarını sürdürülebilmeleri için “vazgeçilmezler” arasına girmiştir (Dulupçu, 2001: 29).

Üretim yapısındaki bu dönüşüme paralel olarak küreselleşme pazar yapısını da değiştirmiştir. Pazarın hacmi yerine niteliği, yani müşteri profili önem kazanmıştır. Pazar yapısında teknolojinin diğer bir etkisi bütünleştiriciliğidir. İletişim teknolojisi sayesinde satıcı-satıcı; satıcı-müşteri; müşteri-müşteri ve müşteri-satıcı arasında kurulan iletişim matrisi, pazar hâkimiyetinin sürdürülebilirliği üzerinde etkili olmaktadır. Uydu ve internet teknolojisi kısaca bilişim teknolojisi ulus ve firmaların pazardaki başarısını müşteri odaklılıkla birlikte belirlemektedir. Pazar yapısında dönüşümün diğer bir yönü de sektörel dağılım ile bağıntılı olmasıdır. Sanayi ürünlerinin gözden düşmesine yol açan küreselleşme, hizmet ürünlerine olan talebi besler. Bu talebin ekonomiye yansımaları istihdamın içerisinde hizmet sektörünün ağırlığının artmasıdır (Dulupçu, 2001: 30).

Öte yandan özellikle bilgi teknolojisindeki değişim tüketici yığınlarının karşılıklı etkileşimi ve haberleşmelerini de ivmelendirmektedir. Bu nedenle tüketiciler arasında karşılıklı etkileşim artmakta ve tüketiciler birbirine daha yakın hale gelmektedir. Bu durum pazara girişte firmaları zorlamakta ve müşteriyi etkileme potansiyellerini zayıflatmaktadır. Dolayısıyla hızlı karşılık vermenin önemli olduğu küresel piyasalarda geleneksel üretim tekniklerine bağlı kalmak, pazar payının ve müşteri potansiyelinin kaybedilmesiyle aynı anlamdadır. Bir diğer ifade ile küreselleşmenin teknoloji, teknolojinin üretim ve pazar yapısı üzerindeki etkileşimini dikkate almayan kalkınma çabaları uzun vadede başarısızlığa mahkûm olur (Dulupçu, 2001: 31).

Bilgi ürünlerinin tüketim düzeyi ise refah ölçüsü olarak kullanılmaktadır. Tüketiciler mevcut ürünleri daha çok miktarlarda, daha kaliteli şekilde ve daha ucuzla pazarlarda bulabilmektedirler. Ayrıca, yeni bulunan pek çok ürün peş peşe piyasaya sürülmektedir (Ertuğrul, 2004). Çoğu sektörde sınır

lı olan artık ürün değil, “müşteri”dir. Bu nedenle müşteri, firmaların en büyük gözdesi olmuştur.

Teknolojinin ve teknolojiye dayalı ürünlerin piyasaya sürülmesi yapılan araştırma-geliştirme çabalarına bağlıdır. Günümüzde özellikle Japonya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin başını çektiği gelişmiş ülkeler ve bu ülkelerin “çok uluslu şirketleri (ÇUŞ)” araştırma-geliştirme etkinliklerini yerine getirmektedir. Son zamanlarda bu ülke gruplarına Çin ve Hindistan gibi ülkeler de katılmıştır. Az gelişmiş ülkelerin bilim ve teknoloji üretme ve ürettikleri bilim ve teknolojileri uygulama yetenekleri son derece sınırlı, hatta olanaksızdır. Hangi ülkede, hangi teknolojilerin uygulanacağına, bilim ve teknolojiyi üreten gelişmiş ülkeler karar vermektedirler.

Yeni teknolojiler büyük ölçüde gelişmiş ülkeler tarafından uygulanırken, diğer ülkelere güncel olmayan teknolojiler transfer edilmekte veya güncel teknolojiler gelişmekte olan ülkelerin ucuz emek üstünlüğünden yararlanmak isteyen şirketler tarafından, bizzat gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaktadır. Bu yapıda ve küreselleşme koşullarında, bilgi ve teknoloji üretenler ile bunları satın alanlar (veya alamayanlar) arasında ciddi bir verimlilik ve rekabet farkı oluşmaktadır. Liberalleşme yönündeki küreselleşme sürecinde teknoloji üretemeyen ve uygulayamayan gelişmekte olan ülkelerin, rekabet etme ve varlığını ve bağımsızlığını sürdürme olanakları son derece sınırlı kalmaktadır.

Bilgiyi üreten ve uygulayan ülkelerin dili, kültürü ve değer yargıları, Dünya dili, kültürü ve değer yargıları şekline dönüşmektedir. Bunun da öncülüğünü marka olmuş şirketler, medya, Hollywood filmleri vb. küresel güçler yapmaktadır. Piyasa ekonomisinin hızlı bir şekilde yayılışı, birey hakları, insan hakları, İngilizcenin Dünya dili olma yolunda hızla ilerlemesi de bu sürece katkıda bulunmaktadır.

3.2. Finans Devrimi

Günümüzde bilgi devrimi yanında, bir başka devrim olarak finans devrimi yaşanmaktadır. Geçekte her ikisi de birbirini etkileyen devrimler olarak gelişimini sürdürmektedirler. Finans devrimi ile Dolar ve Euro Dünyadaki egemenliğini gerçek-

leştirme yolunda yarışmaktadırlar. Dolar ile Euro arasında süren senyörlük yarışı, daha da büyüme, hatta ciddi politik çatışmalara dönüşme eğilimindedir. Uluslararası sermaye, finans devrimi ile kendine yeni kazanç alanları bulurken, gittiği ülkelerin siyasal ve ekonomik yaşamının köklü şekilde etkileyebilmekte ve gittiği ülke üzerinde siyasal baskı aracı olarak ta kullanılabilir. Öte yandan uluslararası sermaye gittiği ülke koşullarına duyarlı olduğundan bu ülkelerde ortaya çıkan krizlerden etkilenmekte veya gittiği ülkelerde krizlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ayrıca küresel düzeyde deregülasyon, sıcak paranın uluslararası akışı önündeki engelleri azaltmıştır. Şu anda tek başına döviz piyasasında, uluslararası sınırları geçen günde 1,5 trilyon dolar dan fazla para akışı söz konusudur. Bu büyük para akışları ulusal ekonomileri başa çıkamayacakları sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Sonuçta tehlikeli ve tahrip edici finansal dalgalanmayla karşı karşıya kalan bir Dünya ekonomisi ortaya çıkmaktadır (Brecher, Costello, vd., 2002: 27). Bu bağlamda özellikle 1990’lı yıllar Dünya ekonomisinde söz konusu sıcak para akımlarının yarattığı başlangıçta yerel düzeyli olan ve sonraları tüm Dünya ekonomisini olumsuz yönde etkileyen finansal dalgalanmalarla geçmiştir. 2008 küresel finans krizi ise 90’lı yıllardaki krizden farklı olarak konut piyasasında yaşanan fiyat dalgalanmaları ve bunun getirdiği likidite sorunu nedeniyle önce ABD ekonomisinde ortaya çıkmış sonra tüm Dünyayı etkisi altına alarak reel kesimde büyük çaplı bir durgunluğa yol açmıştır.

Küreselleşme ile ürünlerin ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımı, bu kapsamda sermayenin serbest dolaşımı önündeki engeller her geçen gün daha da azalmakta, sermayenin akışkanlığı artmaktadır. Ancak, ne gariptir ki gelişmiş ülkelerin üstün durumda olduğu mallar ve sermaye serbestçe dolaşırken, işsizlik biçiminde gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşan emeğin serbest dolaşımı önünde engeller, gelişmiş ülkelerce halen sürdürülmektedir.

Küreselleşme ile ürünlerin ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımı, bu kapsamda sermayenin serbest dolaşımı önündeki engeller her geçen gün daha da azalmakta, sermayenin akışkanlığı artmaktadır. Ancak, ne gariptir ki gelişmiş ülkelerin üstün durumda olduğu mallar ve sermaye serbestçe dolaşırken, işsizlik biçiminde gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşan emeğin serbest dolaşımı önünde engeller, gelişmiş ülkelerce halen sürdürülmektedir.

3.3. Yükselen Ulusüstü Kurumlar ve Değerler

Küreselleşme süreci ile birlikte ulusüstü yasa, kurum ve değerler ortaya çıkarken egemenlik anlayışı başta olmak üzere, ulus devlet kavramında köklü değişiklikler ve aşınmalar ortaya çıkmıştır.

Ulusüstü yasa, kurum ve değerler sayesinde ülkelere müdahale yaygınlaşmaktadır. Örneğin, insan hakları ihlalleri artık herhangi bir ülkenin iç sorunu olarak algılanmamakta ve ülkelere müdahale aracı olarak kullanılabilir. Gelişmiş ekonomiler bu ulusüstü yasa, kurum ve değerleri oluşturmada önde gitmektedirler ve bu oluşumları zaman zaman geliştirmek için ülkelere bir siyasal aracı olarak uygulayabilmektedirler.

Küreselleşmenin özellikle ekonomik boyutu yoğun bir şekilde çok uluslu şirketlerin yanı sıra ulusüstü ekonomik örgütler tarafından da şekillendirilmektedir. Son yıllarda bu tür örgütlerin öncülüğünde Dünya ekonomisini düzenlemek amacıyla çok sayıda girişim yürütülmektedir. Bu girişimler daha çok ticaretin ve üretim faktörlerinin dolaşımında karşılaşılan engellerin kaldırılmasını sağlamaya yönelik olmuştur. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar Avrupa'yı yeniden kurabilmek ve Dünya'yı ekonomik bunalımlardan kurtarabilmek amacıyla Bretton Woods sisteminden kaynaklanan bir kamu kurulu olarak ortaya çıkmış (Stiglitz, 2004: 32-33) ve günümüzde küreselleşmenin önemli unsurları arasında yerini almışlardır. Bretton Woods sisteminin bir başka unsuru olarak ortaya çıkan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), ürünlerin ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımını amaçlayan bir örgüt olarak küreselleşmenin en önemli unsurlarından biri olmuştur.

1970'li yıllardan başlayarak ve özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte IMF ve Dünya Bankasının iktisadi gündemleri, Dünya çapında piyasaları deregüle etmek ve birleştirmek için neo-liberal değerleri uyumlu hale getirmek şeklinde olmuştur (Steger, 2003: 53). Bununla birlikte etnik, politik ve sosyal konular IMF ve Dünya Bankası gibi uluslarüstü iktisadi kuruluşların ilgisini küreselleşme ile birlikte daha fazla çekmeye başlamıştır. 1970'lerdeki kriz ortamında sürdürülebilir bir ödemeler bilançosu konseptinin dayandığı dış borçlanma anlayışının sektöre uğraması, neo-liberalizmi temel alan formüllerin popülerleşmesine ön ayak olmuştur (Dulupçu, 2001: 38).

Bu bağlamda ulusal hükümetlerin yönetimdeki tercihleri baskı altına alınmakta, ekonomi ile birlikte siyasetin de liberalleşmesi beraber düşünülmektedir. Bunun temel gerekçesi ekonomik liberalizmin uzun vadede ayakta kalması ve etkili olabilmesinin siyasette kalıcı liberalizm ile müm-

kün olduğu varsayımdır. Nitekim Avrupa Birliği (AB) gibi bölgesel bütünleşmeler de bu varsayımı paylaşırlar. Küresel sistemin istikrara sahip olması ve risk ile belirsizliklerin minimize edilebilmesi ulusal aktörler yerine piyasa inisiyatifinin baskısıyla sağlanmaktadır. Böyle bir varsayımda hükümetlerin davranışlarının küresel sistemde aksaklık meydana getirmesi potansiyeli her zaman mevcut olabileceğinden, hükümetlerin istikrarı bozabilecek araçları ellerinden alınarak küresel ilke ve normlara devredilmelidir. Bu nedenle çoğu geliştirmekte olan ülke (GOÜ) izledikleri sosyo-ekonomik politikaları, küresel sisteme dâhil olabilmek için bu yönde revize veya reforme etmektedirler. Bu konuda gelişmiş ülkelerin (GÜ) doğrudan baskısı GOÜ'lerin iç işlerine karışmak şeklinde algılanabileceği için bu misyon ulusüstü aktörlere devredilmektedir (Dulupçu, 2001: 38).

3.4. Küresel Tehditler

Küreselleşme süreci, bilim ve teknolojideki gelişmeler, insan refah ve mutluluğunu artırma imkânları yanında bireyler ve toplumlar için yeni tehditler de yaratmıştır (Toprak, 2001). Sürdürülebilir sınırların ötesinde firmaların aşırı kar güdüsüyle hareket etmesi sonucu yapılan aşırı üretim çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Çevrenin ötesinde, sosyal, siyasal, iktisadi ve kültürel riskler de küreselleşme süreciyle birlikte gündeme gelmiş ve önümüzdeki dönemlerde de sıkça tartışılacak unsurlar arasında yerini almışlardır.

Küreselleşme sürecinde, ekonomik büyümenin tehdit ettiği çevrenin korunması ve geliştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma kavramları giderek artan bir önem kazanmaktadır. Ancak, çevre, pek çok yerde firmaların kar hırsı, ülkelerin büyüme uğraşları nedeni ile geri dönüşü olmayacak şekilde tahrip edilmektedir. Söz konusu çevresel yıkım, hem küresel hem de yerel düzeyde ekolojik felaketi hızlandırmaktadır. Ülkeler, ekolojik bir sıfır noktasına doğru yarış içinde çevre korumasını azaltarak yatırımları çekmek için rekabet etmeye zorlanıyorlar. Küresel şirketlerin petrol rafinerileri, kimyasal tesisleri, çelik haddehaneleri ve diğer fabrikaları, sera etkisi yaratan gazların, ozonu yok eden kimyasal maddelerin ve zehirli kirletici maddelerin başlıca kaynağıdır. Dünya sularında aşırı avlanma yapılması, ormanlarda aşırı ağaç kesimi ve tarımsal toprakların hor kullanılması, şirketlerin daha çok kar arayışından, ihracatı artırma

dürtüsünden ve yoksulluktaki artıştan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte karbondioksit atmosferde en yüksek düzeye ulaşmış; küresel ısınma, halihazırda buzulların erimesi, deniz seviyesindeki mercan yığınlarının ölmesi, iklim dengesizliği ve “hastalık kalıplarında tedirginlik yaratan bir değişiklik” sonuçlanmaktadır (Brecher, Costello, vd., 2002: 29).

Öte yandan çevrenin tahribi soruna yönelik küresel yaklaşımları ve çözümleri de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda son zamanlarda Birleşmiş Milletlerin (BM) öncülüğünde sorunun çözümüne yönelik zirveler ve toplantılar gerçekleştirilmekte, ülkelerin de katılımıyla çok taraflı anlaşmalar da yapılmaktadır. BM dışındaki örgütler de bu kapsamda çeşitli etkinlikler düzenlemektedirler. 180’den fazla üyesi bulunan ve her ülkenin en yüksek düzeyli denetim kurumunun (ülkemizde Sayıştay) üyesi olduğu Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Örgütü (INTOSAI) 1995 yılında Kahire’de bir çevre konferansı düzenleyerek çevre ihlallerinin ulusal denetim örgütlerince denetim faaliyetleri sırasında önemle dikkate alınmasını sağlamayı amaçlamıştır (Köse, 2003: 15).

Çevresel sorunların yanında küreselleşme ile birlikte birey, yöre, ülke, kuzey-güney arasında artan gelir farklılığı ve fakirleşme, bunun sonucunda da açlık, nüfusta azalma ile göç olgusu ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, hem ülkelerin kendi içinde hem de Dünya çapında zenginliğin belirli ellerde yoğunlaşmasında ve fakirliğin artmasında muazzam bir yükselişe yol açmıştır. 450’ye yakın milyarlar, insanlığın en fakir kesiminin yarısının gelirinden daha fazla gelire sahiptir. ABD’de ise en zengin kişi, Amerikan halkının en fakir %40’ının zenginliğine eşit bir servete sahip olmuştur. Dünyanın en zengin üç insanın varlığı, 50’ye yakın en az gelişmiş ülkenin Gayri Safi Milli Hâsılası’nın (GSMH) toplamından daha fazla gerçekleşmiştir (Brecher, Costello, vd., 2002: 26).

Küreselleşme olgusu, son zamanlarda medya ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte yerel ve folklorik kültürlerin de olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur. Ekonomik, politik ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle kitle iletişim araçları üzerindeki devlet denetiminin azalması, bu araçların ticari amaçlarla çok geniş alanlara ulaşmalarını hızlandırmıştır. Küresel kitle iletişimin bir sonucu olarak da yerel kültürlerin evren-

sel bir kültüre doğru dönüşüme uğramaları kaçınılmaz olmaktadır (Köse, 2003: 12). Birkaç ülke ve şirketçe yönlendirilen küresel medyanın artan hâkimiyeti, daha çok çeşitliliğe değil; ulusötesi şirketlerin hâkimiyetindeki küreselleşmenin gidecek tek tipleşen kültürüne yol açmıştır (Brecher, Costello, vd., 2002: 22). İngilizcenin yaygınlığı ve ABD ile İngiltere’nin teknolojik üstünlüğü, yerel kültürlerin dönüşümü üzerinde Anglo-Sakson ağırlıklı bir etkileşim de yaratmaktadır. Bu etkileşim yalnız Batılı olmayan kültürlerde değil Kıta Avrupası’nda da tepki görmekte, kültür emperyalizmine neden olduğu iddiasıyla eleştirilebilmektedir (Köse, 2003: 12).

Küreselleşme sürecinin temel aktörleri olan ulusüstü örgütler ve kurumlar üzerinde güçlü devletlerin hâkimiyeti söz konusu olup devletlerin kendi çıkar, değer ve tercihleri çerçevesinde Dünyayı biçimlendirdikleri de görülmektedir. Neo-emperyalizm olarak adlandırılan bu duruma göre küreselleşme, Üçüncü Dünya ülkelerinin II. Dünya Savaşı sonrası sömürgecilikten kurtulma ve ekonomik bağımsızlığa doğru ilerleme yönündeki hareketini tersine çevirmiştir. Bu bağlamda küreselleşme, Batı Avrupa, Japonya ve hepsinden evvel ABD’nin küresel hâkimiyetini büyük ölçüde yeniden inşa etmiştir. Küreselleşme, fakir ülkelerin elinden kendi ekonomik politikaları üzerindeki kontrolünü almış ve servetlerini Birinci Dünyadaki yatırımcılarının elinde yoğunlaştırmıştır. Bu süreç, bazı Üçüncü Dünya elitlerini zenginleştirirken onları yabancı şirketlere, ulusüstü kurumlara ve hâkim devletlere bağımlı kılmıştır. Zengin güçler arasındaki rekabeti kızıştırmıştır (Brecher, Costello, vd., 2002: 22).

4. Sosyal Devlet Anlayışı

Sosyal devlet geniş bir tanımlama ile liberal ekonominin ve bu çerçevede oluşan siyasal yapının temel özelliklerini değiştirmeden, liberal ekonominin yol açtığı eşitsizlikleri giderme ve liberal ekonominin sağladığı olanakların bütün toplum bireyleri tarafından paylaşımı ile insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlama işlevini yüklenen devleti tanımlamaktadır. Sosyal devlet bir başka tanımlama ile yurttaşların sosyal durumlarıyla ve refahlarıyla ilgilenen ve yurttaşlara asgari bir yaşam düzeyi sağlayan devlettir (Yılmaz, 2005).

Temel hak ve özgürlüklere saygılı, bireye hizmet

edecek ve bireyin maddi ve manevi varlığını koruyacak ve geliştirecek demokratik bir hukuk devleti, sosyal devletin de bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal devlet anlayışı, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla, sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru kılan bir anlayıştır (Özbudun, 1995). Böyle bir sosyal devlet anlayışı ile liberal demokrasilerde bir taraftan refah, eşitlik ve adalet belirli bir ölçüde de olsa sağlanırken diğer taraftan vahşi kapitalizmin yol açtığı olumsuzluklar törpülenerek liberal demokrasilerin varlığını sürdürebilmesi içinde gerekli ortam yaratılmış olmaktadır.

Sosyal devlet anlayışı 19'uncu yüzyılın ortalarından itibaren Batı Avrupa'da ortaya çıkmıştır. 1848 Fransız Anayasası, sosyal devlet anlayışının kendini anayasal düzeyde ortaya koyduğu ilk anayasa olmuştur. Anayasa aile, çalışma, mülkiyet ve kamu düzenine dayalı bir toplumda; özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin egemenliğini öngörmüş; eğitim hakkı, yoksullara yardım, vb. düzenlemeler getirmiş ve insan hakları teorisinde önemli bir değişikliğe yol açarak sosyal hukuk anlayışının ifadesi olmuştur. Bu anlayış çerçevesinde devlet, artık özgürlükler konusunda pasif kalmakla yetinmeyecek, aksine sosyal ve ekonomik haklar dolayısıyla birtakım faaliyetlerde bulunmak zorunda kalacaktır. 20'inci yüzyıl ise sosyal devlet anlayışının ağırlığını iyice arttırdığı zaman dilimine işaret etmektedir. Almanya'da çıkarılan Weimar Anayasası, getirmiş olduğu koruma rejimi ile sağlık, çalışma, aile ve meslek grupları ile eğitim hakkını güvence altına alırken mülkiyet hakkını mutlak bir hak olarak görmeyip borç yükler bir duruma getirmiştir. Bunun da ötesinde "ekonomik hayatın adalet esaslarına göre ve herkese insanlığa yaraşır bir şekilde düzenlenmesi" esasını benimsemiştir. Aynı eğilim, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yürürlüğe giren 1947 İtalyan Anayasası, 1949 Alman Anayasası ve 1958 Fransız Anayasası tarafından da benimsenmiştir (Bulut, 2003: 176-177).

Türkiye'de sosyal devletin anayasal ilke olarak hukuk sistemine girmesi ilk defa 1961 Anayasasıyla gerçekleşmiştir. Anayasa, Cumhuriyetin sosyal bir hukuk devleti olduğu hükmünü getirmiş ve sosyal devlet ilkesinin içeriğini oluşturan geniş bir hak ve ödevler listesi öngörmüştür (Bulut, 2003: 178). 1961 Anayasası'nın 10. maddesinin 2. fıkrasında söz konusu hak ve ödevler tanımlanmıştır. Öte yandan 1982 Anayasası'nda da sosyal devlet

ilkesi "Devletin Temel Amaç ve Görevleri" başlığı altında 5. madde ile düzenlenmiştir. 5. maddeye göre, "Devletin temel amaç ve görevleri... kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır" şeklindedir.

Küreselleşme sürecinin sosyal politika ve bunun düzenleyicisi sosyal devlet anlayışına etkilerini irdeleyebilmek için sosyal devlet anlayışının ne gibi fonksiyonları olduğu vurgulanmalıdır. Sosyal devlet anlayışı öncelikle refahın toplumsallaşmasını sağlayarak, sınıfsal farklılıklara dayalı batı toplumsal yapısını orta sınıflar lehine değiştirmiştir. Sosyal devlet anlayışı ile toplum, gelecek endişelerinden uzak ve geleceğini kurmaya katılan özgür bir sivil topluma dönüşmüştür. Bireyi, topluma ve devlete karşı koruyacak ara mekanizmaları yaratmış olması, sosyal devletin diğer bir özelliği olarak dikkat çekmektedir. Eğitimin yaygınlaştırılması ve teknolojik gelişmelere cevap verebilen insan gücünün sağlanması, sosyal devlet anlayışının ekonomik ihtiyaçlara da cevap veren niteliğini ortaya çıkarmıştır. Son olarak demokratik devletle birlikte refah devletini ortaya çıkarması, sosyal devletin kapitalist ilişkilere rağmen dönüşümü gerçekleştirme gücünü göstermiştir. Sosyal devletin sağladığı bu başarı kapitalist düşünce sistemini ortadan kaldıramamış, uluslar arası ölçekte yeni ilişkiler kavramının yaratılması ile sosyal devletin yarattığı uzlaşma sahası tehdit edilmeye başlamıştır (Özaydın, 2008: 167).

Özellikle soğuk savaş sonrasında, merkezi planlamanın piyasa ekonomisine alternatif bir sistem olamayacağına anlaşılması ve bu süreçte artan küreselleşme eğilimleri ile piyasa ekonomisinin öne çıkması sonucunda her düzeyde rekabetin önem kazanması günümüzde sosyal devlet anlayışından uzaklaşmaya yol açmaktadır. Özellikle gelişmiş ekonomilerde, sosyal devlet anlayışı ile yapılan sosyal refah harcamaları ciddi boyutlara ulaşmış ve rekabet içerisindeki ülke ekonomilerinde yarışın kazanılması için atılması gerekli bir yük biçimine dönüşmüştür. Sosyal devlet anlayışı içerisinde kamu hizmetine yönelik bir biçimde gerçekleştirilen kamu iktisadi kuruluşları küresel rekabette başarılı olamadığından ekonomiye bir yük

biçimine dönüşmüştür. Bu yüklerin küreselleşme sürecinde bütün ülkeler tarafından hissedilmesi, küresel ölçekte sosyal devletten uzaklaşmaya yol açmaktadır (Ertuğrul, 2004).

Bu sürecin en belirgin özellikleri sosyal harcamalarda ortaya çıkan kısıtlamalar yanında, devletin ekonomideki payının azalmasına yol açacak özelleştirmelerin yaygınlaşması ve devlet anlayışına şeffakli sosyal devlet anlayışından çok, uluslararası rekabete karşı koyabilecek ve devletin varlığını sürdürmesine olanak sağlayacak şirketlerin yararlarının egemen olmasıdır.

Devletin küçültülmesi, özelleştirme, deregülasyon gibi kavramların gündeme gelmesi ve kapitalizmin bu kavramlar çerçevesinde yeniden yapılanması (Adda, 2002: 13) sanayi devrimi sürecinin liberal politikalarını anımsatmaktadır. Bunu neo-liberal politikaların varlığı ve egemenliği olarak tanımlamak mümkündür. Bu durum liberal politikaların neden olduğu sosyal dalgalanmalar, savaşlar, vb. sorunların benzerlerinin, neo-liberal politikaların uygulanması ile daha büyük ve daha yaygın bir biçimde tekrar yaşanabileceğinin de bir işareti olarak görülebilir.

5. Sosyal Devletten Neo-Liberal Devlete Geçiş

Küreselleşme, devletleri ekonominin gerçekleri karşısında belirli bir davranış biçimine zorlayan bir süreçtir. Bu süreçte gelişmiş ülkeler, teknolojik üstünlüğü korumak, kar getirici alanların önünü açmak, sermayenin uluslararası işleyişini kolaylaştırmak ve bu arenada onun güvenliğini sağlamak gibi işlevler üstlenmektedirler. GOÜ'ler ise bir yandan sermaye girişini kolaylaştırmak (serbest bölgeler, yüksek faizler, aşırı mevduat garantileri, özelleştirme gibi uygulamalarla), öte yandan da sermaye karlarını arttırmak (özellikle ücretlilerin taleplerini bastırarak) peşinde koşmaktadırlar. Böyle bir durum devletleri yoğun bir rekabet içine itmekte ve onları uluslararası sermayenin ön plana çıkardığı ilkeler doğrultusunda davranmak zorunda bırakmaktadır. Böyle bir gelişmenin en önemli yanı, refah devletinin yerine neo-utilitarian ya da neo-liberal devletin ikame edilmesidir. Neo-liberal anlayış, özgür ve adil bir toplumun ancak pazar mekanizması tarafından kendiliğinden oluşan bir düzenle var olabileceğini ileri sürer. Bu düzende insanların davranışları ve birbirleri ile ilişkileri, mülkiyeti esas alan yasalara, özgür sözleşme ilke-

sine göre biçim alacaktır. Devletin rolü ise topladığı vergilerle iç ve dış güvenliği sağlamak ve hukuku üstün kılmakla sınırlı olacaktır (Bulut, 2003: 189).

Küreselleşme sürecinin devlet üzerindeki etkisinin bir sonucu olarak 1980'lerden sonra devletin doğrudan mal ve hizmet üreticisi olma konumunu terk etmesi, daha ziyade düzenleyici rolü ile ön plana çıkmasına neden olmuştur (Özaydın, 2008: 168). Sosyal devletten neo-liberal devlet anlayışına geçiş olan bu durum sonucunda devletin piyasadaki ağırlığının küçüldüğü veya daraldığı görülmektedir.

1980'li yıllardan itibaren devletin küçülmesi bağlamında yaygınlık kazanan küresel politikalar; özelleştirme politikaları, uluslararası sermayenin önündeki milli engellerin kaldırılması ile kalkınma ve sanayileşme politikalarının merkez ülkelere kontrol altına alınması şeklinde kendisini göstermiştir. Özelleştirme politikaları, tekeli sermayenin önündeki rekabet engellerinin kaldırılması ya da gelişmekte olan ülkelerin kalkınma aracı olarak kullandıkları kuruluşların iç piyasaları kontrol amacıyla ele geçirmesine hizmet etmiştir. Bu durum, küresel sermayenin önündeki ulusal engellerin kaldırılmasına, gelişmekte olan ülkelerde krizlerin derinleşmesine, borçların artmasına ve yoksulluğun yaygınlaşmasına neden olmuştur. Toplumsal ilişkilerde müzakere süreçlerini ve müzakere aktörleri olan sendikaları yetersiz bulan küresel aktörler, sosyal güvenlik kurumlarından bütün sosyal fonlara kadar sosyal devletin ürettiği tüm yapıları tasfiye etme çabası içine girmişlerdir (Özaydın, 2008: 168).

Öte yandan küreselleşme ulus devletinin niteliğini de değiştirmektedir. Ulus devletinin gücünün kaynağı olan ulusal egemenlik kavramı küreselleşme ile her geçen gün aşınmaya uğramaktadır. Ulus devlet, egemenliğinin temel göstergeleri olan yasa yapma, yürütme ve yargı gücünü, yaygınlaşan bir biçimde küresel yapılarla/mekanizmalarla paylaşma sürecindedir. Her alanda artan uluslararası ilişkiler küresel mekanizmaları gerekli kılmaktadır, ayrıca ulus devlet artık kapitalizm için yeterli bir ölçek değildir, daha büyük bir ölçek, küresel ölçek gereklidir.

Ulusal devletin geleneksel egemenlik alanı darılırken ve ulusal bağımsızlık aşınırken, küresel olu-

şumların egemenliği giderek genişlemektedir. Küreselleşme ulusüstü yasa, kurum ve değerleri oluştururken, egemenlik anlayışında da köklü değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Ulusüstü yasa, kurum ve değerler ile uluslara müdahale yaygınlaşmakta, egemenlik önemli ölçüde küresel oluşumlara geçmektedir. Birleşmiş Milletler, DTÖ, IMF, Dünya Bankası, Uluslararası Adalet Divanı ve her alanda ve sayıları her geçen gün artan uluslararası oluşumlar (ulusüstü şirketler, borsalar, sivil toplum kuruluşları vb.) bu sürecin önemli göstergeleridir.

Küreselleşme sürecinde devlet sosyal devlet niteliğinden hızla uzaklaşmaktadır. Sosyal devletin değil düzenleyici devletin, toplumsal dayanışmanın değil vahşi rekabetin giderek belirginleştiği günümüzde, küreselleşme süreci ile nüfus kesimleri ve ülkeler arasında gelir farklılıkları giderek açılmakta, küçük işletmeleri ortadan kalkmakta ve küresel ölçekte dev işletmeler (şirketler) oluşmaktadır. Öte yandan küreselleşmenin işsizliği arttırdığı ve sendikaların gücünü kırdığı da sıkça vurgulanan gerçeklerdir. İşsizliğin arttığı bir ortamda devletlerin, ama özellikle de GOÜ'lerin, vatandaşlarına iş sağlayacak politika izleme yeteneklerini yitirmeleri de küreselleşme sürecinin bir başka özelliğidir (Bulut, 2003:190). Söz konusu bu gelişmeler ve unsurlar küreselleşmenin sosyal devleti işlevsizleştirdiğini yerine neo-liberal devlet anlayışını getirdiğinin göstergesidir. Soğuk savaş sonrasında, piyasa ekonomisi koşullarında uluslararası rekabet, sosyal değerlere dayalı devleti değil, ekonomik rekabete dayalı devleti öne çıkarmaktadır. Neo-liberal anlayış, sanayi kapitalizminden farklı olarak, rekabet yeteneği olmayanları dışlayıcı bir özelliğe sahiptir, dolayısıyla bir tür ekonomik Darwinizm önererek, sosyal refah devletini aşındırmaktadır (Bağce, 1999: 14).

Küreselleşme ile devletin nitelikleri değişmekte, erkini farklı bir biçimde kullanma gereği ortaya çıkmaktadır. Devlet, sermayenin artan gücü ve etkinliği çerçevesinde sermaye yanlısı bir rol üstlenmekte ve refah devletinin sosyal niteliği göz ardı edilmektedir. Bireysel özgürlükler, hukuksal olarak genişlemekle beraber, bu özgürlük düşük gelirli nüfus kesimleri için anlamlı bir özgürlük olmamaktadır.

Küreselleşme sürecinde piyasalarının bütünleşmesi uluslarüstü güce sahip şirket ve örgütlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ekonomik ilişkilerde

ulus egemenliğinin yerini şirket-sermaye egemenliği almaya başlamıştır. Ekonomideki bu değişim, kaçınılmaz olarak sosyal, kültürel ve siyasal alanda da, devletin rolünü azaltmakta, şirketlerin öne çıkmasına neden olmaktadır. Devletin ekonomiye müdahalesinin giderek azaldığı günümüz liberalleşme sürecinde, devletin ekonomideki rolü daha da azalmaktadır. Ancak, devlet değişik şekil ve ölçülerde olsa bile, yapısı gereği her koşulda ekonomi ile yakından ilgilidir ve devletin ekonomideki rolü, temel kamusal ekonomik etkinlikler yanında, kural koyucu ve konulan kuralların uygulanmasını denetleyici bir nitelik almaktadır (Toprak 2001).

Ekonomik yaşamın giderek karmaşıklaştığı ve ayrıntıların çok ve önemli olduğu günümüz ekonomik etkinliklerinde, devletin bu düzenleyici ve denetleyici rolü olmazsa olmaz bir rol olarak ortaya çıkmaktadır. Dev şirketler teknolojik üstünlüklerini korumak, karlı alanlara açılmak, buralarda etkinliklerini artırabilmek ve kendi güvenliklerini garanti altına almak için ulusüstü yasa ve kurumları, küresel yapıları öne çıkarmakta ve devletlerin bu yönde biçimlenmesini öngörmektedirler.

Temelde, küreselleşme sürecinde sosyal politikaların dışlanmadığını, tersine liberal ve sosyal politikaların bir arada bulunmasını zorunlu kıldığını savunan bu görüşün henüz temenniden öte bir anlam taşımadığını söylemek mümkündür. Çünkü yukarıda da vurgulandığı gibi küreselleşme, bugünkü görünümüyle gerek devletler ve gerekse bireyler bazında, güçlülerle zayıflar arasındaki mesafenin açılmasına neden olmakta ve bu yönüyle yoksullar aleyhine işleyen bir süreci ifade etmektedir. Dahası küreselleşme, hala ekonomik işlevin toplumsal ve siyasal işlevden daha üstün olduğu inancına dayanmaktadır. Yapılacak şey, ekonomik işlevi yegâne amaç olmaktan çıkarmak, sosyal ve siyasal işleve gereken önemi vermektir (Bulut, 2003: 191).

6. Sonuç ve Öneriler²

Klasik teoride bütünleşme ile Dünya refahın artacağı ileri sürülmekle beraber; gerçekte bu refah artışı dengeli olmamakta bireyler, işletmeler, ülkeler,

² Sonuç ve öneriler konusunda "ERTUĞRUL, Cemil, (2004), Tarımda Küreselleşme - Uruguay Görüşmeleri ve Sonrası, Ankara"dan da geniş ölçüde yararlanılmıştır.

hatta kuzey ile güney arasında artan gelir ve refah farklılıklarına ve bölünmelere yol açmaktadır. Kutuplaşma ile bir tarafta zenginlik yoğunlaşırken diğer tarafta yoksulluk yoğunlaşmaktadır. Bu şekli ile küreselleşme “vahşi küreselleşme” olarak tanımlanabilir ve insanların bugüne kadar ulaşabilmek için büyük mücadele verdiği sosyal refah devletine darbe vurmaktadır. Vahşi küreselleşme barış ve sevgi tohumları değil kin ve savaş tohumları ekmektedir. Egemen güçler, aslan payını almadaki kendi çıkar ve tercihleri yönünde bir küreselleşmeyi oluşturmada çok hırslı davranmaktadırlar. Öyle ki, hırsları insanlık bilincinin de üstündedir.

Ulusal devletlerin varlıklarını sürdürdüğü ve uluslararası rekabetin önemli olduğu günümüz koşullarında, vahşi piyasa ekonomisi uygulamaları uluslara üstün bir rekabet ve gelişme olanağı sağladığından, ekonomik rekabete dayalı devletten veya vahşi piyasa ekonomisinden uzaklaşarak, sosyal değerlere dayalı devleti oluşturmak oldukça güç görülmektedir. Günümüzdeki vahşi piyasa ekonomisi uygulaması, hem rekabet gücü yüksek gelişmiş ekonomilerin daha hızlı büyümelerine elverişli olduğundan hem de gücün belli merkezde toplanmasına olanak sağladığından egemen güçler tarafından tercih edilmekte ve küreselleşmenin bu şekilde gerçekleştirilmesi bütün toplumlara dayatılmaktadır.

Bu dayatmanın karşısında henüz ciddi bir engel yoktur. Bu sürece karşı koyanlar vardır, ancak sesleri cılız kalmaktadır. Küreselleşmenin bu yolla gerçekleşmesi Dünya'nın gelecekte alacağı biçimi egemen güçlerin insafına bırakmaktadır. Böyle bir “vahşi küreselleşmeye daha kuvvetli bir sesle hayır” demekten başka söylenecek söz yoktur.

Küresel refah ve mutluluğu gerçekleştirecek ve uluslararası çatışmalara son verecek “küresel bir sosyal devlet”in oluşumu, ulusların silahlarla korunan sınırlarla bölündüğü ve rekabetin savaşa dönüşebileceği bir devlet modelinde değil, sınırların ve silahların olmadığı, rekabetin savaşa dönüşmeyeceği “sosyal devlet anlayışının” egemen olduğu, bir küresel devlet modelinde gerçekleşebilir.

Bireyler, sivil toplum örgütleri ve nüfusun her kesimi, bir taraftan dayatılmış böyle vahşi bir küreselleşmenin karşısına çıkarken; diğer taraftan Dünya refahını artıracak ve toplumları birbirine yaklaştıracak bir küreselleşmeden asla vazgeçmemelidir.

Belirli kesimlerin değil bütün birey ve toplumların refah ve mutluluğunu artıracak ve herkes için barış, sevgi ve kardeşlik getirecek “erdemli-etik bir küreselleşme” yolunda çaba harcamalıdır. Küreselleşme halen egemen olan vahşi piyasa ekonomisi ile değil, “sosyal devlet” anlayışı ile gerçekleştirilmelidir. Gerçek anlamda bir sosyal devlet anlayışı daha fazla gecikmeden vahşi rekabetin ve azgın tekellerin yerini almalıdır. Toplumsal bilinç, toplumsal örgütlenme, yaşam görüşü ve duygular bu yönde oluşmalı, gelişmeli ve yaygınlaşmalıdır. Bu biçimde bir küreselleşme gerek birey gerek toplum için refah ve mutluluk getirebilecek barış, sevgi ve kardeşliği Dünya ölçeğinde güçlendirebilecek bir süreç olabilir.

Küreselleşme, sınırsız, tek ve bütün bir Dünya’da hep beraber refah, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik içerisinde yaşamamıza, daha çok çalışıp daha çok üretmemize ve refah ve mutluluğu paylaşarak artırmamıza olanak sağlayabilir. Vahşi küreselleşme koşullarında bölünmüş coğrafyalarda savaşların ve çatışmaların içinde yaratıcı yeteneklerini Dünya’nın sonunu getirecek güçte silahlar üretmek için kullanan bireylerin yerini; artık erdemli küreselleşme koşullarında yeteneklerini yaşamı güzelleştirecek şeyler üretmek için çabalayan bireyler almalıdır.

Ulusal değerleri ve farklılıkları koruyup geliştirerek ve küresel değerler ile bütünleştirerek, daha zengin değerlere ulaşmak, Dünya ölçeğinde barış, sevgi, kardeşlik ve refah ortamı oluşturmak; ancak, “erdemli-etik küreselleşme” ile olasıdır. Sınırlarla bölünmüş, vahşi piyasa ekonomisi kuralları içerisinde etkinlikte bulunan ve ekonomik çıkarları silahlı güçler ile korunan veya geliştirilen toplumlardan, bütünleşmiş tek bir Dünya toplumuna, bir başka deyişle sosyal devlete geçmek “sınırlara ve silahlara sonsuza kadar veda etmek” anlamına gelecektir. Böyle bir sonuca ulaşmak insanlığın binlerce yıllık rüyasının gerçekleşmesi demektir. Bu bağlamda her birey ve her toplum böyle bir rüyanın gerçekleşmesi için kendine düşeni yapmalıdır.

Kaynakça

- ADDA, Jacques; (2002), *Ekonominin Küreselleşmesi*, Çev.: Sevgi İMECİ, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ARMSTRONG, David; “Globalization and Social State”, <http://www.jstor.org/pss/20097545>. 14.01.2010.
- AYDEMİR, Cahit ve Mehmet KAYA; (2007), “Küreselleşme

Kavramı ve Ekonomik Yönü, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (20), 260-282, <http://www.e-sosder.com/dergi/20260-282.pdf>. 02.02.2010.

BAĞCE, H. Emre; (1999), "Küreselleşme Devlet ve Demokrasi", *Amme İdaresi Dergisi*, 32 (4), Aralık 1999, Ankara.

BRECHER, Jeremy., Tim COSTELLO, T. and Brendan SMITH; (2002), *Aşağıdan Küreselleşme*, Çev.: Berna KURT, Zeynep KUTLUATA, Şirin ÖZGÜN ve Aysel YILDIRIM, Aram Yayıncılık, İstanbul.

CHOMSKY, Noam, (2001), *Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, Çev.M. Erdem Sakımç, Ütopya Yayınevi, Ankara.

BULUT, Nihat; (2003). "Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu Mu?", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52 (2), 173-197.

DEMİREL, Demokaan; (2006). "Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: Etkin Devlet", *Sayıştay Dergisi*, 60, 105-128.

DULUPÇU, A. Murat; (2001). *Küresel Rekabet Gücü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*, (1. Basım), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

ERTUĞRUL, Cemil; (2004), *Tarımda Küreselleşme - Uruguay Görüşmeleri ve Sonrası*, Odak Yayınevi, Ankara.

ESGİN, Ali; (2001), "Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2), 185-192.

KAYA, Mehmet; (2009), "Küreselleşme Yaklaşımları". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 1-16.

KÖSE, H. Ömer; (2003); "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü". *Sayıştay Dergisi*, 49, 3-46.

KÜRESELLEŞME: KAVRAM-GELİŞİM ve YAKLAŞIMLAR.

Web: <http://www.isguc.org/?p=article&id=87&vol=2&num=1&year=2000>.

ÖZAYDIN, M. Mehmet; (2008). "Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Anlayışı Ekseninde Sosyal Politikaların Geleceğini Tartışmak", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 163-180.

ÖZBUDUN, Ergun; (1995). *Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Hukuk Yayınları*, Ankara.

SEZEN, Seriya; (1997). *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama*, Ankara.

STEGER, B. Manfred; (2003). *Globalization: A Very Short Introduction*, (1. Basım), Oxford University Press, New York.

STIGLITZ, E. Joseph; (2004), *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, Çev. Arzu TAŞÇIOĞLU ve Deniz VURAL, Plan B. Yayıncılık, İstanbul.

TOPRAK, Metin. vd. beraber; (2001), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi; Serbest Piyasa Devriminin Serüveni*.

YILMAZ, Ejder; (2005). *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Yayınları, Ankara.